

Małgorzata Sadkowska-Todys, Bożena Kucharczyk

WŚCIEKLIZNA W POLSCE W 2008 ROKU

RABIES IN POLAND IN 2008

Zakład Epidemiologii Narodowego Instytutu Zdrowia Publicznego – Państwowego Zakładu Higieny w Warszawie

STRESZCZENIE

W roku 2008 zarejestrowano na terenie Polski 28 przypadków wścieklizny zwierząt. Ponad stukrotny spadek liczby zachorowań zwierząt w porównaniu z rokiem 2001 jest wynikiem konsekwentnej realizacji programu doustnego szczepienia zwierząt dzikich, wprowadzonego w kraju w 1993 r. Obecnie przypadki wścieklizny wśród zwierząt dzikich i domowych występują głównie we wschodniej i północno-wschodniej Polsce.

W 2008 r. zaszczepiono przeciwko wściekliznie 6 495 osób, z tego jedynie 60 (0,9%) z powodu narażenia przez zwierzę, u którego potwierdzono wściekliznę. W większości przypadków ludzie szczepieni byli po narażeniu przez zwierzęta, u których nie można było wykluczyć wścieklizny - 5 806 osób (89%), w tym przede wszystkim przez psy i koty. Corocznie wzrasta natomiast liczba osób szczepionych po narażeniu na zakażenie w innych krajach.

Słowa kluczowe: wścieklizna, epidemiologia, Polska, rok 2008

ABSTRACT

In Poland 28 cases of animal rabies were reported in 2008. Since 1993, when mass oral vaccination of wild animals against rabies was introduced in our country, a positive impact of fox immunisation has been visible on the epizootic situation of rabies in Poland. However, sources of wild and domestic animal rabies are still present, mainly in the east part of the country.

In Poland in 2008 the total 6 495 of people were vaccinated against rabies but only 60 (0,9%) were bitten by or had contact with a rabid animal. The main reason for vaccination against rabies was exposure to an animal with not excluded rabies (5 806 cases, 89%).

Key words: rabies, epidemiology, Poland, 2008

Analizę sytuacji epidemiologicznej wścieklizny w Polsce w 2008 roku przeprowadzono na podstawie informacji, zaczerpniętych z następujących źródeł:

- 6 495 ankiet osób szczepionych przeciw wściekliznie po narażeniu w Polsce, nadesłanych do Zakładu Epidemiologii NIZP-PZH przez Wojewódzkie Stacje Sanitarno-Epidemiologiczne,
- 97 ankiet osób szczepionych przeciw wściekliznie po narażeniu w innych krajach, nadesłanych do Zakładu Epidemiologii NIZP-PZH przez Wojewódzkie Stacje Sanitarno-Epidemiologiczne,
- danych z: rocznego biuletynu „Choroby zakaźne i zatrucia w Polsce w 2008 roku” (Czarkowski MP i in., W-wa, PZH i GIS)
- danych epizootycznych udostępnionych przez Główny Inspektorat Weterynarii.

W Polsce w 2008 roku, podobnie jak w latach poprzednich, nie zarejestrowano żadnego zachorowania człowieka na wściekliznę. Ostatni przypadek wścieklizny człowieka w kraju stwierdzono w roku 2002.

ZACHOROWANIA ZWIERZĄT NA WŚCIEKLIZNĘ

W 2008 r. zarejestrowano 28 przypadków zachorowań na wściekliznę zwierząt. W porównaniu z rokiem 2006 było to dwa i pół razy mniej przypadków, natomiast w porównaniu z latami 2005 – 2004 (odpowiednio 138 i 136 przypadków), liczba wścieklizny zwierząt zmniejszyła się prawie pięciokrotnie. Największa liczba przypadków wścieklizny zwierząt w Polsce została zarejestrowana w 2001 r. - 3 037. W 2008 r. przypadki wścieklizny zwierząt zarejestrowano jedynie w 5 województwach, głównie w województwach we wschodniej i północno-wschodniej części Polski. Najwięcej zachorowań, wystąpiło w województwie podkarpackim - 9 (32%). Ponadto zarejestrowano 6 przypadków (ponad 21%) w województwie lubelskim, 5 (około 18%) w podlaskim i po 4 w warmińsko-mazurskim i pomorskim, przy czym w województwie pomorskim stwierdzono 3 przypadki wścieklizny nietoperzy.

Liczby chorych zwierząt i liczby ludzi szczepionych przeciwko wścieklicznie z powodu styczności ze zwierzętami kategorii AB, C i D podano w tabelach I i II.

Tabela I. Liczba zwierząt chorych na wścieklicznę (AB) i liczba ludzi szczepionych przeciwko wścieklicznie, narażonych przez zwierzęta chore (AB) i podejrzane o wścieklicznę (CD) w 2008 r.

Table I. Number of rabid animals (AB) and number of vaccinated persons exposed by rabid (AB) or rabies suspected (CD) animals in Poland in 2008

Zwierzę	Liczba zwierząt chorych	%	Liczba osób szczepionych z powodu styczności ze zwierzętami kategorii			Razem
			AB	C	D	
pies	1	4	18	4005	526	4549
kot	1	4	1	1049	95	1145
zwierzęta hodowlane	3	11	15	30	5	50
lis	18	64	17	75	-	92
borsuk	-	-	-	5	-	5
jenot	2	7	1	8	-	9
kuna	-	-	-	34	-	34
tchórz	-	-	-	7	-	7
łasica	-	-	-	14	-	14
nietoperz	3	11	8	101	-	109
szczur	-	-	-	216	1	217
mysz	-	-	-	59	-	59
wiewiórka	-	-	-	71	-	71
dziki chomik	-	-	-	1	-	1
dzikie przeżuwacze	-	-	-	15	-	15
jeż	-	-	-	10	-	10
kret	-	-	-	9	-	9
zając	-	-	-	1	-	1
dzik	-	-	-	43	2	45
inne	-	-	-	29	-	29
niezidentyfikowane	-	-	-	24	-	24
Razem	28	100	60	5806	629	6495

AB - zwierzę wściekłe, wściekliczna potwierdzona laboratoryjnie lub klinicznie

C - wściekliczna u zwierzęcia nie wykluczona

D - zwierzę zdrowe w momencie ekspozycji

WŚCIEKLIZNA ZWIERZĄT DZIKICH

Wściekliczna zwierząt dzikich stanowiła ponad 82% wszystkich zachorowań zwierząt, w tym wściekliczna lisów – 64% (18 przypadków). Wścieklicznę stwierdzono ponadto u dwóch jenotów.

Podobnie jak w latach ubiegłych, stwierdzono na terenie kraju pojedyncze przypadki wściekliczny nietoperzy. W 2008 r. zarejestrowano 3 przypadki wściekliczny nietoperzy – wszystkie w województwie pomorskim.

REJESTRACJA OSÓB NARAŻONYCH NA ZAKAŻENIE

W roku 2008 otrzymano 6495 formularzy rejestracji osób szczepionych przeciwko wścieklicznie, czyli o 424 (6%) mniej niż zarejestrowana liczba w druku Mz-56. Szczegółowe dane o rejestracji szczepień ludzi przeciwko wścieklicznie w poszczególnych województwach zawiera tabela II.

Tabela II. Liczba ludzi szczepionych przeciwko wścieklicznie w Polsce w 2008 r. narażonych przez zwierzęta chore (AB) i podejrzane (CD)

Table II. Number of persons vaccinated against rabies in Poland in 2008, exposed to rabid (AB) or rabies suspected (CD) animals

Województwo	Liczba osób szczepionych z powodu zwierząt kategorii			Razem	Rejestracja Mz-56
	AB	C	D		
Dolnośląskie	-	204	11	215	212
Kujawsko-Pomorskie	-	262	15	277	377
Lubelskie	3	230	28	261	264
Lubuskie	-	113	15	128	131
Łódzkie	-	491	57	548	544
Małopolskie	-	707	70	777	782
Mazowieckie	-	630	38	668	762
Opolskie	-	111	5	116	114
Podkarpackie	28	488	49	565	577
Podlaskie	11	228	13	252	245
Pomorskie	13	545	40	598	601
Śląskie	-	431	7	438	636
Świętokrzyskie	-	160	15	175	176
Warmińsko-Mazurskie	5	418	133	556	580
Wielkopolskie	-	452	108	560	552
Zachodnio-Pomorskie	-	336	25	361	366
Polska	60	5806	629	6495	6919

AB - zwierzę wściekłe, wściekliczna potwierdzona laboratoryjnie lub klinicznie

C - wściekliczna u zwierzęcia nie wykluczona

D - zwierzę zdrowe w momencie ekspozycji

W ciągu całego roku w ogniskach wściekliczny zaszczepiono 60 osób, czyli o jedną trzecią mniej niż w roku 2007 – 91 osób i w 2006 r. - 99. Coroczne zmniejszanie się tej liczby jest konsekwencją spadku liczby zachorowań na wścieklicznę zwierząt. W porównaniu z rokiem 2003 z powodu kontaktu ze zwierzęciem, u którego potwierdzono wścieklicznę, zaszczepiono ponad osiem razy mniej (2003 r. – 519), a z rokiem 2001 – ponad 50 razy mniej (3 080) osób.

Odsetek osób poddanych szczepieniu z powodu narażenia przez zwierzęta, u których nie wykluczono wściekliczny, wyniósł 89% i jest on podobny do obserwowanego w ostatnich dwóch latach (tab. II).

W Polsce w 2008 r. mężczyźni byli prawie tak samo często szczepieni jak kobiety (tab. III). Podobnie jak w poprzednich latach, najwyższa liczba szczepień przypadła na II i III kwartał roku (tab. IV). Szczepienia zarówno na wsi, jak i w mieście, były najczęściej podejmowane z powodu narażenia przez zwierzęta, u których nie wykluczono wścieklizny (kategoria C), przy czym w mieście zaszczepiono prawie dwa razy więcej osób. Do narażenia przez zwierzęta wściekle w takim samym stopniu dochodziło na wsi jak i w mieście - tabela V.

Tabela III. Wiek i płeć osób szczepionych przeciwko wściekliznie w Polsce w 2008 r.

Table III. Human antirabies vaccination in Poland in 2008 by age and gender

Płeć	Wiek (lata)	0-6	7-18	>18	Razem
Mężczyźni		233	941	2268	3442
Kobiety		217	753	2083	3053
Razem		450	1694	4351	6495

Tabela IV. Sezonowość szczepień ludzi przeciwko wściekliznie w Polsce w 2008 r.

Table IV. Seasonal distribution of human antirabies vaccination in Poland in 2008, by quarter

Kwartał	Kategoria osób szczepionych			
	AB	C	D	razem
I	33	1153	109	1295
II	0	1822	241	2063
III	19	1794	191	2004
IV	8	1037	88	1133
Razem	60	5806	629	6495

AB - zwierzę wściekle, wścieklizna potwierdzona laboratoryjnie lub klinicznie

C - wścieklizna u zwierzęcia nie wykluczona

D - zwierzę zdrowe w momencie ekspozycji

Tabela V. Szczepienie ludzi przeciwko wściekliznie w Polsce w mieście i na wsi w 2008 r.

Table V. Human antirabies vaccination in Poland in 2008 according to urban/rural distribution of cases

	Liczba osób szczepionych z powodu zwierząt kategorii			
	AB	C	D	razem
Miasto	28	3862	338	4228
Wieś	32	1944	291	2267
Razem	60	5806	629	6495

AB - zwierzę wściekle, wścieklizna potwierdzona laboratoryjnie lub klinicznie

C - wścieklizna u zwierzęcia nie wykluczona

D - zwierzę zdrowe w momencie ekspozycji

ŹRÓDŁA NARAŻENIA LUDZI NA ZAKAŻENIE WŚCIEKLIZNĄ

Dane o źródłach narażenia ludzi na zakażenie wirusem wścieklizny zamieszczono w tabelach I, VI i

VII. Najczęstszą przyczyną podejmowania szczepień ludzi było narażenie przez podejrzaną o zakażenie i chore zwierzęta domowe – około 79% szczepionych (tab. I). Tendencja ta utrzymuje się od lat. Szczepienia w większości przypadków są wynikiem narażenia przez niebadane psy i koty – ponad 78% wszystkich szczepionych (tab. VII). W 2008 r., spośród 28 zarejestrowanych zwierząt chorych, narażenie przez 12 (około 43%), w tym 8 dzikich i 4 domowe, było powodem szczepienia 60 osób – tabela VI.

Tabela VI. Narażenie ludzi na zakażenie w ogniskach wścieklizny (AB) w Polsce w 2008 r. Liczby chorych zwierząt domowych i dzikich mających kontakt z ludźmi, liczby osób szczepionych, ekspozycja na zakażenie

Table VI. Human exposure in animal rabies focuses (AB) in Poland in 2008. Number of rabid domestic and wild animals (AB)

Województwo	Liczba ognisk wścieklizny, w których szczepiono ludzi	Liczba chorych zwierząt*		Liczba szczepionych osób		
		dzikich	domowych	z uszkodzonymi powłokami skóry	bez uszkodzeń powłok skóry	Razem
Lubelskie	2	1	1	2	1	3
Podkarpackie	4	3	1	2	26	28
Podlaskie	1	0	1	1	10	11
Pomorskie	3	3	0	0	13	13
Warmińsko-Mazurskie	2	1	1	0	5	5
Polska	12	8	4	5	55	60

* opracowano w Zakładzie Epidemiologii NIZP-PZH na podstawie ankiet osób szczepionych z powodu zwierząt z rozpoznaną wścieklizną

Tabela VII. Przyczyny szczepień przeciwko wściekliznie w kategorii C w 2008 r.

Table VII. Human antirabies vaccination caused by rabies suspected animals (C)

Liczba osób szczepionych z powodu:*		Liczba osób szczepionych ponieważ:			
zwierząt domowych	zwierząt dzikich	zwierzę zbiegło	zwierzę: zabite, padłe, niebadane	nie uwzględniono wyników badań laboratoryjnych**	brak wywiadu o zwierzęciu
5084	698	5364	315	44	0

* w 24 przypadkach nie rozpoznano zwierzęcia

** w 83 przypadkach wykluczono laboratoryjnie wściekliznę u zwierzęcia i przerwano szczepienie człowieka

W 2008 r. zaszczepiono 97 osób, które zostały narażone poza granicami kraju – zarówno w innych krajach europejskich (np. Ukraina, Rumunia, Rosja, Litwa), jak również w krajach pozaeuropejskich jak np.: Egipt, Turcja, Maroko czy Indie. Pies był zwierzęciem, z powodu którego podjęto szczepienie w 61 (prawie 63%) przypadkach, a kot – 16 (ponad 16%). Ponadto ludzie byli szczepieni z powodu narażenia przez zwierzęta takie jak np. małpy.

Szczepieniom profilaktycznym przeciwko wściekliczynie w 2008 r. poddano 66 osób (w 2007 r. – 25, 2006 r. – 24, 2005 r. – 34, w 2004 r. – 99, a w 2003 r. – 23 osoby). Byli to przede wszystkim: żołnierze (35 osób, 53%), lekarze weterynarii i pracownicy laboratoriów oraz studenci.

SKUTECZNOŚĆ SZCZEPIEŃ LUDZI PRZECIWKO WŚCIEKLIŻNIE

Na ocenę skuteczności szczepień, obok immunogennej wartości stosowanej szczepionki i surowicy, składają się następujące czynniki:

- ciężkość obrażeń zadanych przez zwierzęta chore i podejrzane,
- czas podania szczepionki po narażeniu,
- przestrzeganie schematu szczepienia zalecanego przez producenta.

W ogniskach wściekliczyny w Polsce w 2008 r. jedno zwierzę chore narażało na zakażenie około 5 osób. W ogniskach zaszczepiono 60 osób, w tym jedynie 5 (około 8%) osób było pokąsanych lub podrapanych, zaś 55 nie miało uszkodzenia powłok ciała (tab. VI). Najwięcej ciężkich pokąsań zadają chore i podejrzane o zakażenie psy i koty (tab. VIII).

W 2008 roku stwierdzono następujące uchybienia w wykonawstwie szczepień (tab. IX):

- żadna z osób narażona przez zwierzę wściekle nie otrzymała surowicy przeciwko wściekliczynie
- surowica została podana zaledwie 56 osobom narażonym przez zwierzęta podejrzane o zakażenie
- późne (7 dni i powyżej od ekspozycji) szczepienia rozpoczęto u 1040 osób,
- głównym odstępstwem od schematu szczepienia był brak dawki przypominającej lub kontynuowanie szczepień, pomimo wykluczenia wściekliczyny u narażającego zwierzęcia.

W 2008 r. nie stwierdzono nieskutecznego szczepienia człowieka przeciwko wściekliczynie.

BEZPIECZEŃSTWO SZCZEPIEŃ

W Polsce od 2001 r. jedynym preparatem do immunoprofilaktyki biernej wściekliczyny dostępnym w kraju jest immunoglobulina przeciw wściekliczynie Immogam Rage produkcji Aventis Pasteur. Wprowadzenie im-

Tabela VIII. Rodzaj narażenia ludzi na zakażenie wściekliczną w Polsce w 2008 r.: przez zwierzęta chore (AB) i podejrzane (CD) domowe i dzikie.

Table VIII. Human exposure to rabies infection in Poland in 2008 by rabid (AB) and rabies suspected (CD) domestic and wild animals. Kind of injuries

	Liczba osób podejrzanych o zakażenie przez										
	psy i koty			zwierzęta hodowlane			zwierzęta dzikie*			zwierzęta dzikie**	niezidentyfikowane
	AB	C	D	AB	C	D	AB	C	D	C	C
Brak kontaktu, mleko, kontakty pośrednie, dotykanie skóry	18	18	2	9	3	0	22	40	0	3	0
Oślinienie	0	16	0	5	0	0	1	14	0	2	0
Podrapanie	0	117	7	1	0	0	1	42	0	6	0
Pokąsanie powierzchniowe dłoni lub głowy	1	1640	210	0	10	2	2	403	2	34	2
Pokąsanie głębokie dłoni lub głowy	0	568	121	0	3	1	0	47	0	8	3
Pokąsanie powierzchniowe tułowia, kończyn, ramion	0	2366	244	0	4	1	0	92	1	19	4
Pokąsanie głębokie tułowia, kończyn, ramion	0	329	37	0	0	1	0	2	0	10	1
Razem	19	5054	621	15	20	5	26	640	3	82	10

* zwierzęta kąsające: lis, borsuk, jenot, kuna, piżmak, wilk, tchórz, wiewiórka, szczur, mysz, kret, dziki chomik

** zwierzęta niekąsające: sarna, zając, dzik

AB - zwierzę wściekle, wściekliczna potwierdzona laboratoryjnie lub klinicznie

C - wściekliczna u zwierzęcia nie wykluczona

D - zwierzę zdrowe w momencie ekspozycji

Tabela IX. Postępowanie zapobiegawcze u osób narażonych na zakażenie wścieklizną w Polsce w 2008 r.
Table IX. Prophylactic procedures in person exposed to rabies infection in Poland in 2008

Informacja o postępowaniu zapobiegawczym		Liczba osób szczepionych z powodu zwierząt kategorii		
		AB	C	D
Łączna liczba osób szczepionych		60	5806	629
Podano surowicę	do 72 godz. po ekspozycji	0	44	2
	powyżej 72 godz. po ekspozycji	0	12	0
Podano szczepionkę	do 72 godz. po ekspozycji	9	4001	535
	4-6 dni po ekspozycji	25	789	61
	7-14 dni po ekspozycji	18	759	23
	powyżej 14 dni po ekspozycji	8	255	9
Szczepiono zgodnie z instrukcją		0	2	1

AB - zwierzę wściekle, wścieklizna potwierdzona laboratoryjnie lub klinicznie

C - wścieklizna u zwierzęcia nie wykluczona

D - zwierzę zdrowe w momencie ekspozycji

munoglobuliny w miejsce surowicy końskiej zwiększa bezpieczeństwo poekspozycyjnego postępowania bierno-czynnego.

W 2008 r. zgłoszono 43 odczyny poszczepienne: 13 miejscowych i 30 ogólnych.

Otrzymano: 27.03.2010 r.

Zaakceptowano do druku: 30.03.2010

Adres do korespondencji:

Dr Małgorzata Sadkowska-Todys

Zakład Epidemiologii

Narodowy Instytut Zdrowia Publicznego - Państwowy

Zakład Higieny

ul. Chocimska 24, 00-791 Warszawa

e-mail: mtodys@pzh.gov.pl